

آریایی ها در خاور نزدیک،

اسطوره یا واقعیت؟

با کتابنامه تحلیلی

مانفرد مایر هوفر

ترجمه: رحمان بختیاری

عضو هیأت علمی گروه فرهنگ و زبانهای باستانی، دانشگاه بوعلی سینا همدان

سرشناسه : مایر هوفر، مانفرد، ۱۹۲۶ - م .

Mayrhofer, Manfred

عنوان و نام پدیدآور : آریاییها در خاور نزدیک ، اسطوره یا واقعیت؟ / نویسنده مانفرد مایر هوفر؛ ترجمه رحمان بختیاری.

مشخصات نشر : تهران : مهتاب، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۱۵۵ ص.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۱-۰۲۲-۹

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : عنوان اصلی: Die arier im vorderen orient ein mythod?

موضوع : زبان‌های هند و ایرانی -- ریشه‌شناسی موضوع : نام‌های اشخاص -- هندو ایرانی

موضوع : هندو ایرانیان -- کتابشناسی موضوع : خاورمیانه -- تاریخ -- کتابشناسی

بختیاری، رحمان، مترجم : شناسه افزوده

رده بندی کنگره : PK ۶۵ / م ۲۱۶

رده بندی دیویی : ۱۹۱/۱

شماره کتابشناسی ملی : ۲۴۸۵۴۵۹

انتشارات مهتاب

آریاییها در خاور نزدیک ، اسطوره یا واقعیت؟

نویسنده: مانفرد مایر هوفر

ترجمه: رحمان بختیاری

ناشر: مهتاب

نوبت چاپ اول ۹۰

تیراژ: ۶۵۰ نسخه

لیتوگرافی: صدف

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۱-۰۲۲-۹

مرکز بخش : بخش گلستان، خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۸۵

تلفن: ۶۶۴۹۱۷۴۷-۶۶۴۹۰۶۱۶-۶۶۴۹۰۶۱۹ فکس: ۶۶۴۸۷۲۱۹

فهرست

عنوان	صفحه
پیشگفتار نویسنده	۷
پیشگفتار نویسنده برای ترجمه فارسی	۹
پیشگفتار مترجم	۱۱
کوتاه نوشت‌ها و واژه‌هایی که مترجم توضیح آنها را ضروری دانسته است ..	۱۷
کوتاه نوشت‌های نویسنده	۲۳
بخش نخست: آریایی‌ها در خاور نزدیک - اسطوره یا واقعیت؟	۲۷
۱- ضرورت موضع‌گیری برابر سخنان دیاکونف	۲۷
۲- دستمایه‌ها: نام‌های خاص (۱-۲)، ایردنامها (۲-۲)، نام‌های عام (۲-۳)	تا ۴
۳- دیدگاه دیاکونف درباره این دستمایه‌ها	۳۳
۴- تعبیر و تفسیر نام‌های خاص؛ مبانی	۳۴
۵- میراث نامی مورد انتظار: نام‌های پادشاهان میتنی (۵-۱-۱)؛ نام‌هایی از قلمرو میتنی (۵-۱-۲)؛ نام‌هایی از حوزه نفوذ میتنی (۵-۱-۳). ۵-۲-	
روش: تفسیر نام‌های خاص ذکر شده در متنهاى هند و آریایی (۵-۲-۲-)	
۱) و ایرانی باستان (۵-۲-۲)؛ از همکردهای زبان شعری و گونه‌های متنی (۵-۲-۳)؛ جزئیاتی از دستمایه‌های نام‌شناختی که تنها در صورت قانع‌کننده بودن به کار می‌آید (۵-۲-۴)	۳۴

- ۶- دستمایه‌ها و تفسیرشان. نام‌های پادشاهان باستانی (۱-۶)؛ فرمانروایی «ساوِشتر» (۲-۶)، خاستگاه نام‌هایشان (۳-۶)، احتمال سنت پیوسته نام‌های پادشاهی (۴-۶)؛ نیز برای پادشاهان شناخته شده حنی گلبت از منابع آشوری سده ۱۳، احتمال آن بیشتر از نبود آن است (۵-۶) - نام-هایی بیرون از پادشاهی میتنی و حنی گلبت (۶-۶)..... ۴۰
- ۷- وام‌گیری‌های هوری از هند و آریایی ۵۱
- ۸- نظر اجمالی: پیکره‌ای اندک اما بسیار قطعی از هند و آریایی ۵۳
- ۹- پیامدهای به دست آمده تاریخی از این دست مایه‌ها ۵۵
- ۱۰- مخالفت با اسطوره‌ای نو، مخالفت با خطر نقد افراطی ۵۷
- بخش دوم: پیوست کتابشناختی ۵۹
- ۱- یادداشت‌هایی برای کتابشناسی تحلیلی در 41-124 *MIAN* (تا پایان ۱۹۶۳) ۶۰
- ۲- یادداشت‌هایی برای کتابشناسی سال‌های ۱۹۶۴ و ۱۹۶۵ ۶۷
- ۳- کتابشناسی تحلیلی برای هند و آریایی‌ها در خاور نزدیک باس ۷۱ تا ۱۹۷۴-۱۹۶۶ ۱۰۳

فهرست اعلام

- ۱- نام‌های عام (وتکواژها) ۱۰۳
- الف) در متنهای خاور باستان ۱۰۳

ب) هند و آریایی.....	۱۰۶
ج) ایرانی.....	۱۱۶
د) هوری.....	۱۱۷
ه) آناتولیایی.....	۱۱۸
و) دیگر زبان‌ها.....	۱۱۸
۲- مردم نام.....	۱۲۱
الف) مردم نامهایی در خاور باستان که برای آنها تعبیری هند و ایرانی داده شده است.....	۱۲۱
ب) مردم نامهایی در متن‌های هندی باستان.....	۱۲۷
ج) دیگر نامها.....	۱۲۸
۳- ایزدنامها.....	۱۳۰
الف) ایزد نامها در گستره میتنی.....	۱۳۰
ب) ایزد نامهای هند و ایرانی.....	۱۳۱
ج) دیگر نامها.....	۱۳۲
۴- جاینامها.....	۱۳۳
۵- قوم نامها.....	۱۳۴
۶- فهرست موضوعی.....	۱۳۴
۷- فهرست نویسندگان برای کتابشناسی تحلیلی.....	۱۴۵
منابع.....	۱۴۹

پیشگفتار نویسنده*

چاپ سخنرانی من در ۲۴ اکتبر ۱۹۷۳ در گروه فلسفه - تاریخ آکادمی علوم اتریش این امکان را فراهم کرد که هم زمان دست به نگارش پیوست کتابشناختی‌ای بزنم که بر آن است تا کتابنامه تحلیلی کتاب من با نام هند و آریایی‌ها در خاور نزدیک باستان (ویسبادن ۱۹۶۶) را تکمیل کند و نوشته‌های متأخرتر را نیز بدان بیافزاید. کاربرد این پیوست را در صفحه ۳۵ توضیح داده‌ام.

اصطلاح آریایی‌های آسیای باختری زمینه‌های پژوهشی گوناگونی را در بر می‌گیرد؛ درک درست آن تنها با یاری همکارانی بسیار امکانپذیر گشته است که مرا با راهنمایی‌ها و دستگیری‌هایشان همراهی کرده‌اند. بدینرو باید از این افراد صمیمانه سپاسگزاری کنم:

K. Butz, K. Deller, G. B. Džahukyan, E. Edel, D. O. Edzard, H. Eichner, L. A. Gindin, G. G. Giorgadze, R. Gusmani, J. Harmatta, B. Hrouda, G. Jucquois, G. Komoróczy, F. R. Kraus, C. Kühne, B. A. Litvinskij, O. Loretz, A. Malamat, W. Nagel, C. Rabin, H. B. Rosén, E. von Schuler, W. Wüst, F. F. Schwarz, W. von Soden, J. Wiesner.

* این بخش شامل دو پیشگفتار است. نخست پیشگفتاری که مایرهوفر در سال ۱۹۷۴ نگاشته است. و دیگر پیشگفتار نویسنده برای ترجمه فارسی که مایرهوفر پس از مطالعه ترجمه فارسی، نوشته و ترجمه آن در اینجا آمده است.

به ویژه بر خود واجب می‌دانم از رودیگر اشمیت و یوتا زایفرت برای یاری‌شان در تمام مراحل تصحیح و دیگر کمک‌هایشان سپاسگزاری کنم؛ همچنین از هاینتس دیترپل که در غلط‌گیری مرا یاری داد و برگردان عنوان‌ها به زبان اسلاوی را بازبینی کرد سپاسگزارم.

وین، آوریل ۱۹۷۴

مانفرد مایر هوفر

www.ketab.ir

پیشگفتار نویسنده برای ترجمه فارسی

اینک به ترجمه فارسی کتاب کوچک خود "Die indo- Arier im Vorderen Orient- ein Mythos?" خوش آمد می گویم.

عنوان این اثر از مقاله‌ای مجادله‌آمیز از ایگورم. دیاکونوف که در آغاز به روسی و سپس به آلمانی منتشر شده بود تأثیر پذیرفته است. این مقاله مبتنی بوده‌است بر موضع‌گیری انتقادی آنه لیز کامن هوپر درباره پدیده هندو آریایی‌ها در خاور نزدیک باستان. دیاکونوف منتقدانه - و به نظرم حتی فرامتنقدانه - به موضع‌گیری مننسبت به مسئله آریاییان خاور نزدیک باستان پرداخته است، مسئله‌ای که به ویژه در کتابم با نام "Die indo- Arier im Alten Vorder Asien" * با کتابنامه‌ای تحلیلی (Wiesbaden, Verlag Harrassowitz, 1966) مطرح شده است.

متن حاضر که نخستین بار به فارسی برگردانده شده، تاکنون دو بار به آلمانی منتشر شده است: در گزارش نشست فلسفه - تاریخ آکادمی علوم اتریش، جلد ۲۹۴/۳، وین ۱۹۷۴ «با پیوستی کتابشناختی» و بار دوم در «گزیده آثار کوچک» من (منتشره زیگرید دگر - یلکتسی و رودیگر شمیت، Wiesbaden, Dr. Ludwig

* این اثر را نیز مترجم در دست ترجمه دارد.

Reichert Verlag 1979 ، صفحه‌های ۴۸ تا ۷۱ بدون پیوست کتابشناختی چاپ
(۱۹۷۴).

باشد که این مهمترین دفاعیه نامه من با این ترجمه خوانندگان دیگری نیز بیابد.

www.ketab.ir

پیشگفتار مترجم

سال‌های سال از پایه‌ریزی دانش زبان‌شناسی، ایران‌شناسی و فرهنگ و زبان‌های باستانی در ایران می‌گذرد. با این همه بسیاری از پژوهش‌های پایه‌ای این دانش‌ها به زبان فارسی برگردانده نشده است. پاره‌ای از این پژوهش‌ها (مانند همین پژوهش) چنان بنیادی و پایه‌ای است که پس از گذشت سالیان بسیار هنوز گرد روزگار بر آن ننشسته و همچنان یکه‌تاز پهنه پژوهش‌های ایران‌شناسی است.

امروزه که دیگر ایرانیان خود ایران‌شناس شده‌اند و در این زمینه می‌نگارند و دست به پژوهش می‌زنند بایسته است که خود نگاهی ژرف به آن چه که بنیانگذاران باختر زمینی‌شان پدید آورده‌اند، بیافکنند و کمر به برگردان نگارش‌های عالمانه آنان به زبان فارسی، بندند، چرا که انبوه فراوانی از این پژوهش‌های بنیادی تاکنون به زبان فارسی برگردانده نشده است. اگر همه این نوشته‌ها به زبان انگلیسی بود شاید نیازی به این کار نبود چرا که پژوهش‌گران و دانشجویان، این زبان را خوب می‌دانند، با این همه شمار فراوانی از این نوشته‌ها به زبان‌های آلمانی، فرانسه، روسی، ایتالیایی و مانند آن است و همه با این زبان‌ها آشنایی ندارند، بنابراین برگرداندن آنها دانشمندان این رشته را نیز به کار می‌آید.

شاید آنچه پژوهش‌گران را از نزدیک شدن و دست یازیدن به این نوشته‌ها باز می‌دارد دشواری‌هایی است که در برگردان آنها به فارسی - به ویژه از زبان‌هایی چون آلمانی - نهفته است. یکی از این دشواری‌ها نداشتن واژه‌هایی است که بتوان با آن برگردان درستی از واژه‌های زبان نخست به دست داد که این خود با ماهیت زبان علمی فارسی پیوند دارد. من نیز پیوسته با این گونه دشواری‌ها رویارو بوده‌ام. خوشبختانه پاره‌ای از این واژه‌ها در زبان فارسی برابر گزینی شده‌اند و من از آنها سود جست‌ام، مانند Glied = سازند؛ Kompositum = همکرد. واژه‌هایی نیز بوده‌اند که خود برای آنها برابر گزینی کرده‌ام. این برابر گزینی‌ها را بر پایه روش‌های به کار رفته در واژه گزینی زبان فارسی که بر پایه دانش زبان شناسی استوار است، انجام داده‌ام. برای نمونه هر یک از واژه‌های زیر به روش خوشه‌ای و به شیوه گرده‌برداری واژه گزینی شده‌اند:

Personenname = مردم نام؛ Göttername = ایزدنام؛ Landesname = جای نام؛ Geburtsname = زاد نام؛ Königname = شاه نام و بر همین پایه‌اند واژه‌های Nammenglied = نام سازند و Propatronymikon = پیش پدر نامی.

درباره ویژگی‌های این پژوهش باید بگویم که پس از گذشت سالیان دراز از نگارش آن، هنوز هم سخن پایانی را درباره آریاییان آغازین بر زبان می‌آورد. ما آگاهی درستی از ایران پیش از مادها و نیز دولت‌های ایرانی پیش از مادها و چگونگی کوچ آریاییان از سرزمین‌های آغازین هند و اروپایی و رهسپاری‌شان به سوی ایران و هند نداریم.

این پژوهش ارزشمند با بررسی دستمایه‌های نام شناختی بر آن است تا نخستین پیدایی آریاییان در تاریخ را پی گیرد و روشنی‌ای در این تاریکی باستانی

برافروزد. در این جا باید گفت که برای روشن‌تر کردن فرهنگ هند و ایرانی و نیز ایرانی در روزگاری پیش از مادها، باید از همه دستمایه‌های زبان شناختی، باستان شناختی، اسطوره شناختی و مانند آن سود جست. مایرهورفر در این پژوهش و نیز پژوهش دیگرش* - که آن را نیز در دست ترجمه دارم - کوشیده است نخستین دولت‌های آریایی را که در باختر ایران، بخش‌هایی از سوریه، میانرودان، ترکیه و فلسطین پایه‌ریزی شده بودند، بر پایه دستمایه‌های نام شناختی‌ای که در نوشته‌های خاور نزدیک باستان برجای مانده است از دل تاریک تاریخ بیرون آورد و به ما نشان دهد. این آریاییان فرهنگ‌هایی را پایه‌ریزی کردند، پادشاهی‌هایی را برپا ساختند، با سرزمین‌های دیگری در آویختند، پیروزی‌ها و شکست‌هایی را از سر گذرانیدند و سپس دوباره در تاریکی روزگاران پنهان شدند و سالیانی نه چندان دور، بار دیگر در هند و ایران رخ نمودند. همانها بودند که سرانجام پادشاهی‌های ماد و هخامنشی را پی افکندند. همانها بودند که گویا فرعون مصر را به پریایی دینی نو برانگیختند و شاید همانها بودند که نامشان و یادشان در داستان‌های پهلوانان و پادشاهان خداینامه - ها و شاهنامه‌ها نیز آمده است.

درباره نام *Mitanni* باید یادآور شوم که برگردان این نام بر پایه همین گونه آوانگاری در فارسی باید میتنی باشد و نه میتانی که در جاهای دیگر به کار رفته است. خط میخی صورت *mi-ta-an-ni* و نیز *mi-ta-ni* را نشان می‌دهد که برگردان متداول آن "*mitanni*" است (توضیح کتبی مایرهورفر، ۲۰۱۰/۵/۳۰). مایرهورفر در این کتاب نام *Hurri* را با *H* آورده است و نه مانند جاهای دیگر با *H*، بنابراین آن را به هوری برگردانده‌ام و نه به حوری یا خوری که در جاهای دیگر به کار رفته است. اما

* *Die Indo-Arier im alten Vorderasien.*

در سایر منابع که ارجاع داده شده گاهی h و گاهی h به کار رفته است در هر مورد برگردان h را داده‌ام. برای نشان دادن تکرار همخوانی علامت تشدید را به کار برده‌ام.

در خصوص جاینام‌های به کار رفته در کتیبه‌ها و آثار مربوط به هیتی‌ها، میتنی‌ها و هوری‌ها که در این اثر پیوسته تکرار شده‌اند توضیحات زیر ضروری است (براساس توضیح کتبی مایرهورفر به تاریخ ۲۰۱۰/۹/۵): el-Amarna ویرانه‌ای است در مرکز مصر، Alalah ویرانه‌ای است در ترکیه امروزی، ۲۰ کیلومتری شرق انطاکیه، Ta'anak عظیم‌ترین گنجینه سنگ نوشته‌های فلسطین، Nuzi (جرقان تپه)، ویرانه‌ای در جنوب غربی کرکوک، در سده ۱۵ پیش از میلاد مرکز اصلی دولت میتنی بوده است. Idrimi پادشاه Alalah و دست‌نشانده امپراتوری میتنی بوده است (۱۴۵۰-۱۴۷۵ پیش از میلاد). Jebusit نام پیشین اورشلیم. شاه داود این شهر را به اورشلیم و پایتخت دولت یهود تبدیل کرد. یبوسیت‌ها به صورت نژادی بازمانده همچنان به حیات خود ادامه دادند. Ianuamma مکانی خارج از دولت میتنی در منطقه سوریه - فلسطین.

پیوسته بر این باورم که در برگردان یک چنین پژوهش‌هایی باید از نگارنده‌اش یاری جست، من نیز در این جا از پروفیسور مایرهورفر از برای یاری‌اش سپاسگزارم، ایشان در آکادمی علوم وین اجازه ترجمه این اثر را به من دادند، ترجمه فارسی آن را مطالعه کردند و پیشگفتاری برای ترجمه فارسی نوشتند و هر پرسشی را که در این زمینه داشتم بی‌دریغ و مهربانانه پاسخ گفتند. حتی با هزینه شخصی رونوشت مقاله‌ها و کتابهایشان را برایم فرستادند. ایشان همچنین مرا به یکی از همکارانشان دکتر راولوینگ (Raulwing) که در آمریکا سرگرم روزآمد کردن چهار اثر پرفیسور

مایر هوفر دربارهٔ آثار بازمانده آریاییان در خاور نزدیک است، معرفی کردند که در همین جا از راهنمایی‌های ایشان نیز سپاسگزارم.

در اینجا بایسته است از دوست و همکار گرامی‌ام جناب آقای دکتر تیمور قادری که امکان چاپ این اثر را فراهم کردند سپاسگزاری کنم. همچنین از مسئولان محترم انتشارات مهتاب جناب آقای فراهانی و جناب آقای پلویی بابت چاپ این اثر سپاسگزارم. از سرکار خانم ظهوری که در همدان حروف چینی کتاب را انجام دادند سپاسگزارم.

در پایان از دانشجوی علاقمند و کوشای خودم جناب آقای محمد مهدی احدیان که ترجمه فارسی را خواندند و نکته‌هایی را یادآور شدند سپاسگزاری می‌کنم. باشد که پسند افتد.

رحمان بختیاری

روز مهر از ماه مهر ۱۳۸۸

همدان - شهر مادها